

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESAS TIESNESIS

Jura Alunāna iela 1, Rīga, LV 1010

Tālrunis: 67830735, 67210274 Fakss: 67830770
e-mail: tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Satversmes tiesas tiesneša

Jāņa Neimaņa

ATSEVIŠKĀS DOMAS

Rīgā 2019. gada 30. maijā

lietā Nr. 2018-21-01

1. Satversmes tiesa nosprieda atzīt Valsts sociālo pabalstu likuma 4. panta pirmās daļas (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2019. gada 6. martam) vārdus „un kuri pastāvīgi dzīvo Latvijas teritorijā”, kā arī 20. panta pirmās daļas 2. punktu (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2019. gada 6. martam), ciktāl tie attiecas uz atlīdzību par aizbildņa pienākumu pildīšanu, par neatbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes 91. un 109. pantam.
2. Es nepiekrītu Satversmes tiesas spriedumam, jo uzskatu, ka apstrīdētās normas bija atbilstošas Satversmei.
3. Satversmes 109. pants piešķir personai pamattiesības – tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma, darbnespējas, bezdarba un citos likumā noteiktajos gadījumos. Valsts sociālo pabalstu likuma 10. panta pirmā daļa paredz valsts sociālo pabalstu – atlīdzību – personai, ja tā iecelta par aizbildni. Tādējādi tiesības uz šo pabalstu ietilpst Satversmes 109. pantā nostiprināto pamattiesību saturā.

4. Piemērojot Satversmes 109. pantu, jāievēro vienlīdzības princips. Satversmes 91. pants un tajā ietvertais tiesiskās vienlīdzības princips prasa, lai vienādos faktiskajos un tiesiskajos apstākļos izturēšanās būtu vienāda, bet atšķirīgos apstākļos – atšķirīga.
5. Atbilstoši apstrīdētajām normām valsts sociālos pabalstus piešķir tikai tām personām, kuras pastāvīgi dzīvo Latvijā, bet to izmaksu pārtrauc, ja persona izbrauc uz pastāvīgu dzīvi ārvalstīs. Tiesiskās vienlīdzības principa kontekstā aplūkojamā gadījumā attiecībā uz pabalstu par aizbildņa pienākumu pildīšanu ir salīdzināmas divas situācijas, kuras vieno kopīgais – aizbildņa statuss –, bet atšķir pastāvīgā dzīvesvieta (Latvijā vai ārvalstī).
6. Atšķirīgā attieksme divās salīdzināmās situācijās ir attaisnojama tad, ja tai ir saprātīgi iemesli, tā ir saistīta ar leģitīmu mērķi un tā ir samērīga.
7. Apstrīdētās normas – Valsts sociālo pabalstu likuma 4. panta pirmā daļa un 20. panta pirmās daļas 2. punkts – ir būtiska valsts sociālo tiesību sistēmas sastāvdaļa. Tās atklāj vispārēju ikvienas nacionālas valsts sociālo tiesību principu – rezidences principu. Tas nozīmē, ka valsts sociālo atbalstu sniedz tām personām, kuras pastāvīgi dzīvo tās teritorijā, bet pārtrauc, ja persona pastāvīgi dzīvo citā valstī. Šis princips sistēmiski caurvij valsts sociālo tiesību sfēru, atklājoties ne tikai apstrīdētajās normās, bet arī citviet Valsts sociālo pabalstu likumā (*sk. 13. panta ceturto daļu*) un Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā (*sk. 3. panta pirmo daļu*).
8. Rezidences princips sociālajās tiesībās ir likumsakarīga valsts izvēle, jo katras valsts sociālās sistēmas pamatā ir šīs valsts priekšstati par sociālo taisnīgumu un sociālo drošību, finansiālās iespējas, sociālā vide un sociālā politika. Sociālā pabalsta piešķiršana atkarībā no personas pastāvīgās

dzīvesvietas vai valstī nodzīvotā laika ir saprātīga, jo valstij nav jāapmierina citā valstī pastāvīgi dzīvojošu personu sociālās vajadzības. Valsts pamatoti var būt ieinteresēta, lai tieši tās iedzīvotāji būtu sociālā drošībā, saņemtu tiem nepieciešamo atbalstu un nepārceltos uz dzīvi citur. Tāpēc neuzskatu, ka aplūkojamā gadījumā atšķirīgajai attieksmei nav leģitīma mērķa. Arī Satversmes tiesa jau iepriekš ir atzinusi, ka mērķis – ierobežot valsts sociālo pabalstu piešķiršanu personām, ja to dzīvesvieta nav Latvijas teritorijā, – ir leģitīms (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-19-01 9. punktu*).

9. Izvēloties vienu noteiktu rīcības principu – rezidences principu, valsts arī nerīkojas acīmredzami patvaļīgi, jo attieksme pret visām personām, kuras valsts atzīst par tiesīgām saņemt sociālo pabalstu, ir balstīta uz vienotu kritēriju.

10. Sociālo pabalstu izmaksu ierobežošana ārpus Latvijas pastāvīgi dzīvojošām personām ir piemērots līdzeklis, jo iepriekšminētais valsts mērķis nav sasniedzams ar citiem, personu tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri varbūt līdzīgā vai pat labākā veidā ļautu sasniegt leģitīmo mērķi, – vai nu valsts turpina sociāli atbalstīt citā valstī pastāvīgi dzīvojošās personas tādā pašā vai samazinātā apmērā, vai nu pilnībā pārtrauc šādas izmaksas. Valsts var censties savu sociālo palīdzību koordinēt ar citām valstīm, bet tas ir atkarīgs no starpvalstu līgumiem. Eiropas Savienības ietvaros dalībvalstu sociālā nodrošinājuma sistēmu iedarbība daļēji ir koordinēta ar Padomes 1971. gada 14. jūnija regulu (EEK) Nr. 1408/71 par sociālā nodrošinājuma sistēmu piemērošanu darbiniekiem un viņu ģimenēm, kas pārvietojas Kopienā, un Eiropas Parlamenta un Padomes 2004. gada 29. aprīļa regulu (EK) Nr. 883/2004 par sociālās nodrošināšanas sistēmu koordinēšanu, taču ārpus Eiropas Savienības persona nevar sagaidīt pat to.

11. Personai, kas pārceļas uz pastāvīgu dzīvi citā valstī, jāievēro, ka nacionālo valstu sociālās tiesības nav harmonizētas. Tādējādi vienas valsts iedzīvotājam, pārceļoties uz pastāvīgu dzīvi citā valstī, jāskatās ar citu sociālo vidi un sociālo tiesībpolitiku, tostarp tādu situāciju, ka tam iepriekš piešķirtā sociālā palīdzība var tikt zaudēta. Citā nacionālajā valstī var gan būt, gan arī nebūt tieši tāds pats sociālās palīdzības veids kā Latvijā. Ja persona pēc pašas brīvi pieņemta lēmuma pārceļas uz dzīvi citā valstī, kur ir citāda sociālā atbalsta sistēma, tā ir tiesīga brīvi apsvērt šāda lēmuma sekas pirms tā pieņemšanas.
12. Pabalsta izmaksas pārtraukšana uz pabalstu tiesīgās personas pastāvīgās dzīvesvietas maiņas dēļ ir samērojama ar nepieciešamību nodrošināt, no vienas puses, valsts sociālo pabalstu sistēmas adekvātu funkcionēšanu un, no otras puses, konkrētās personas sociālo vajadzību apmierināšanu. Civillikuma 245. pants noteic, ka aizbildņa pienākums ir sabiedriska pienākums. Tas nozīmē, ka persona to ir aicināta uzņemties bez tiesībām prasīt īpašu atlīdzību. Valsts sociālā pabalsta – atlīdzības par aizbildņa pienākumu pildīšanu – mērķis ir veicināt šāda sabiedriska pienākuma uzņemšanos, tā ir valsts sociālās politikas izšķiršanās. Šāds pabalsts atspoguļo valsts simbolisku pateicību personai par aizbildņa sociālās atbildības uzņemšanos un attiecīgo pienākumu pildīšanu. Lai gan pabalsts likumā nosaukts par atlīdzību, tas faktiski nav atlīdzība par aizbildņa pienākumu pildīšanu, jo to maksā neatkarīgi no aizbilstamo bērnu skaita, patērētā laika, pielikto pūļu vai izlietoto resursu apjoma. Pabalsts par aizbildņa pienākumu pildīšanu nav darba samaksa. Tas ir viens no valsts sociālajiem pabalstiem. Turklāt šis sociālais pabalsts nav atkarīgs no pašas personas izdarītajām sociālajām iemaksām. Atbilstoši Valsts sociālo pabalstu likuma 5. pantam tā finansēšanu nodrošina no valsts pamatbudžeta, t.i., tā finansēšanu nodrošina sabiedrība.

13. Pabalsta par aizbildņa pienākumu pildīšanu izmaksas pārtraukšana kādos aspektos ietekmē arī aizbilstamo nepilngadīgo bērnu. Tomēr šī ietekme nav tāda, lai atzītu, ka nepilngadīgā bērna intereses prevalē pār kopējām valsts sociālā atbalsta sistēmas interesēm. Pirmkārt, aizbildnim jāērķinās ar to, ka bērnu netieši skars jebkuri viņa lēmumi, tostarp arī brīvi pieņemtais lēmums kopā ar aizbilstamo pārcelties uz pastāvīgu dzīvi citā valstī. Otrkārt, pabalsta par aizbildņa pienākumu pildīšanu mērķis ir atbalstīt tieši pašu aizbildni, savukārt aizbilstamā bērna interesēm kalpo cits pabalsts – pabalsts aizbildnim par bērna uzturēšanu.
14. Šajā lietā Saeima jau konstitucionālās tiesvedības laikā grozīja Valsts sociālo pabalstu likumu, paredzot izņēmumu no rezidences principa un pieļaujot, ka atlīdzību par aizbildņa pienākumu pildīšanu persona var saņemt arī tad, ja tā pastāvīgi dzīvo citā valstī. Šāds valsts lēmums var būt pieļaujams un atspoguļo citādu valsts sociālo politiku. Tomēr tas ir kā ielāps konkrētai problēmai un rada jautājumus, vai valsts mainīs savu sociālo politiku citos līdzīgos gadījumos, piemēram, pabalsta par audžuģimenes pienākumu pildīšanu, ģimenes valsts pabalsta u. tml. gadījumos un vai arī tur tiks saskatīta nepieļaujama atšķirīga attieksme atkarībā no pabalsta tiesīgās personas pastāvīgās dzīvesvietas (tostarp atsaucoties uz bērna labākajām interesēm).

Tiesnesis

J. Neimanis